

КОВАЛЕНКО

Олексій Григорович – доктор біологічних наук, професор, провідний науковий співробітник лабораторії вірусів рослин Інституту мікробіології і вірусології ім. Д.К. Заболотного НАН України

ЖИТТЯ І ТВОРЧИСТЬ С.М. МОСКОВЦЯ: ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ ДУШІ І ЧАСУ

До 120-річчя від дня народження

Цього року витовнилося 120 років від дня народження відомого українського вченого-фітопатолога, агробіолога, який зробив значний внесок у боротьбу з хворобами рослинних культур, директора Інституту мікробіології і вірусології АН УРСР (1962–1971), доктора сільськогосподарських наук (1950), професора (1950), члена-кореспондента АН УРСР (1967) Семена Микитовича Московця.

Семен Микитович Московець – ровесник ХХ ст., бурхливої, багато в чому суперечливої епохи, доби революцій, воєн, голодоморів, репресій, руїни і блюзнірських поривань тодішньої влади більшовицької імперії до трансформації духу і тіла суспільства. Життєвий і творчий шлях С.М. Московця, по суті, є віддзеркаленням тих неоднозначних процесів, що відбувалися в повоєнній, до- і повоєнній Україні, яка була «невільним додатком» спочатку Російської імперії, а потім її збільшовиченого варіанту.

Щоб достеменно зрозуміти і усвідомити ті чинники і рушійні сили, під впливом яких формувалася світогляд С.М. Московця, нам потрібно було б зануритися у величезний масив доступної нині інформації, проаналізувати її, зробити певні висновки щодо особистісної характеристики Семена Микитовича як людини, вченого, громадянина, сина українського народу. Через обмежений обсяг журнальної статті я дозволю собі нагадати лише деякі віхи його біографії, вказати на можливі джерела, з яких учений черпав снагу і натхнення для подолання перешкод на його нелегкому життєвому шляху, для творчої праці в найрізноманітніших царинах наукової, педагогічної, громадської та науково-організаційної діяльності.

Розглядаючи зі світоглядних позицій документи, архівні матеріали, наукові праці С.М. Московця, можна виокремити принаймні п'ять періодів його життєвого, освітнього і творчого шляху:

- 1) запорізький (1916–1925);
- 2) перший київський (1926–1934);

Семен Микитович Московець
(16.01.1900–24.09.1971)

Семен Московець — учень Преславської учительської семінарії (стоїть 4-й справа). 1917 р.

- 3) азербайджанський (1934–1952);
- 4) херсонський (1952–1960);
- 5) другий київський (1960–1971).

Запорізький період. Народився С.М. Московець у заможній родині в селі Санжарівка (нині — с. Полтавка) Гуляйпільського району, що на Запоріжжі. Після закінчення початкової школи в рідному селі та двокласного земського училища далі навчався у Преславській учительській семінарії (1916–1918 рр.), а потім — в Бердянській професійній педагогічній школі (1920–1922 рр.).

У 1919 р. за примусом Семен потрапив до білогвардійської армії. За короткий час хвилі громадянської війни прокотили його по різних містах — Олександрівськ, Армавір, Єйськ, Таганрог. Однак йому досить скоро вдалося звільнитися з армії за станом здоров'я — захворів на висипний тиф. У 1920 р. він одружився, став головою Санжарівського комітету незможних селян; у 1921–1923 рр. був завідувачем Санжарівської трудової школи, у 1923–

1925 рр. — головою Санжарівської сільської ради і членом Гуляйпільської районної ради.

Цей період життя С.М. Московця — бурхливий, наповнений несподіваними подіями, суперечливий, як і сама епоха. Цілком природно постає запитання: який слід залишили буремні часи революції, громадянської війни в молодій, вразливій душі Семена Микитовича? Яке зерно в ній проросло найкраще? Який з тогочасних кольорів найбільше палав у ній: експортований з Росії «біло-червоний», домашній Гуляйпільський чи «синьо-жовтий» УНРівський?

На превеликий жаль, документального підтвердження жодної з цих альтернатив в архівах немає. Можна лише припустити, що, тікаючи від білих, герой нашого есе добре усвідомлював істинні наміри як генерала Денікіна, який прагнув відновити «єдиную и неделимую» монархію, що, знесилена прогнилим миколаївським режимом, впала під натиском деструктивного впливу на державні інституції

Першої світової війни, так і більшовиків з їх облудною комуністичною ідеєю. Можливо, в такий спосіб він демонстрував свою незгоду з концепцією білого генерала. Але в будь-якому разі інтуїція молодого Семена не підвела.

Та чи був він активним членом і поборником Гуляйпільської республіки 1919–1921 рр.? Документального підтвердження в доступних нам архівах ми не знайшли. Проте й новими порядками, встановленими червоними комісарами, він, напевне, не був вдоволений, адже його батька — середняка, заможного хазяїна — «комбиди», в яких, до речі, брав участь і сам С.М. Московець, про що зазначено у його автобіографії, «розпоростили», тобто пустили по світу.

Як би там не було, після того, як політичні та воєнні пристрасті уляглися, молодий Семен у 1925 р. вступає на агробіологічне відділення профосвітнього факультету Катеринославського університету (нині — Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара), який тоді, як і всі інші університети в Україні, називався Інститутом народної освіти (ІНО). Та навчання його в ІНО на Січеславщині не було тривалим.

Перший київський період. Чи то потяг до нового, передового і невідомого, чи то бажання покласти край своєму суперечливому і невизначеному існуванню напередодні «крутого повороту» села до колективізації привели С.М. Московця восени 1926 р. до Києва.

Молодий і вродливий юнак став студентом Київського інституту народної освіти, який утворився після більшовицької реформи — влада оголосила університети «буржуазними осередками», яким немає місця у новому комуністичному суспільстві, і розформувала їх. На базі історико-філологічного та фізико-математично-природничого факультетів Київського університету, Київського учительського інституту і Київських вищих жіночих курсів у 1920 р. було створено Вищий інститут народної освіти ім. М. Драгоманова, який у 1926 р. було перейменовано на Київський інститут народної освіти.

Студент Московець, очевидно, мав активну громадянську позицію — був головним редак-

Семен Московець — студент Бердянської професійної педагогічної школи (ліворуч). Серпень 1925 р.

тором стіннівки «Освітнянин». Цікава деталь: у заліковій книжці Семена, поряд з високими оцінками («добре») майже з усіх предметів, з української літератури, якою він глибоко цікавився й захоплювався, леліючи в собі любов до рідної української мови, стоїть «доволі задовільно» і підпис — Микола Зеров. Зауважимо, що цю оцінку було виставлено студенту, який був редактором інститутської газети, шанував літературу й письменницько-кореспондентську справу і, не виключено, звертався за консультаціями до відомого поета, перекладача і літературного критика, тоді ще викладача української літератури в Київському інституті народної освіти — Миколи Зерова.

І ще одна деталь. Випускник інституту за спеціальністю «викладач агробіологічних наук» С.М. Московець стояв на Київській біржі праці і водночас продовжував навчання вже як аспірант в Інституті ботаніки ВУАН (1930–1932 рр.). Керівником його дисертаційної роботи був брат Миколи Зерова — майбутній видатний учений у галузі ботаніки, ботанічної географії, бріології і флористики, директор Інституту ботаніки в 1946–1963 рр., а тоді ще молодий науковий співробітник Дмитро Зеров.

Відомо, що С.М. Московець успішно виконав дослідження на тему «Вплив комплексу грибів фузаріозної кукурудзи на сировину комбікормів», що підтверджують публікації за 1933–1934 рр. та ухвала атестаційної комісії

Наркомату освіти, але дисертацію так і не захистив. Натомість після закінчення аспірантури він деякий час працював у Київському ветеринарному інституті як асистент, був доцентом Київської вищої комуністичної сільськогосподарської школи, а потім з незрозумілих причин залишив Україну, яку, поза сумнівом, як істинний син свого народу, любив беззавітно.

В архівах немає документів (принаймні нам не вдалося нічого знайти), які проливали б світло на те, чому Семен Микитович не захищав дисертацію і чому поїхав з України, маючи в Києві сім'ю — дружину Уляну і двох доньок, Галину і Валентину, — та квартиру на вулиці Мельникова, 9.

Втім, ми добре знаємо, що в Україні тоді був величезний тиск на українську інтелігенцію, представники якої жили в атмосфері цькування і переслідування вільної думки, під постійною загрозою арешту. Приблизно в той час зазнала репресій і група письменників, до складу якої входив Микола Зеров. І хоча наприкінці 1934 р. Микола Зеров переїхав до Москви, невдовзі його там заарештували, засудили спочатку до 10 років ув'язнення за «керівництво контрреволюційною терористичною націоналістичною організацією», а в 1937 р. після перегляду справи розстріляли в селищі Сандармох у Карелії, де він відбував покарання.

Можна припустити, що якісь розумні люди порекомендували молодому фахівцеві Семену Московцю, який щиро захоплювався українською літературою і дружив з опальними літераторами, забезпечити свою родину від голодної смерті у разі втрати годувальника. Тим більше, що дружина і старша донька тоді вже тяжко хворіли. Принагідно зазначимо, що молодша його донька Валентина згодом стала мікологом і працювала в Інституті мікробіології і вірусології ім. Д.К. Заболотного, велику частину свого життя присвятивши догляду за хворими матір'ю і сестрою.

Азербайджанський період. В автобіографії С.М. Московця зазначено, що в лютому 1934 р. на запрошення дирекції азербайджанського Інституту бавовництва він поїхав на роботу до міста Кіровабад. Восени того самого року

мав повернутися до Києва, але, як пише Семен Микитович, робота в цьому НДІ виявилася «цікавою і перспективною», а тому він «залишився там і надалі». Певно, ці слова вчений написав для «компетентних органів», без згоди яких С.М. Московець не очолив би сектор захисту рослин і відділ фітопатології в азербайджанському інституті і ніколи не став би ані директором академічного інституту в Україні, ані членом Академії наук УРСР.

Перебування в Азербайджані виявилось складним, насиченим різноманітними колізіями і водночас напрочуд плідним періодом у житті С.М. Московця. Так і не маючи наукового ступеня, 34-річний Семен Московець з притаманною йому енергією і молодечим завзяттям почав вивчати захворювання бавовнику — бактеріальний гомоз, в'янення (вілт), спричинене грибом *Verticillium dahliae*, скручування листя. По суті, це були нові в регіоні хвороби цієї стратегічної для тодішньої економіки Радянського Союзу культури.

В Інституті бавовництва С.М. Московець виконав дослідження, за результатами яких підготував кандидатську дисертацію «Гомоз бавовнику в Азербайджані і заходи боротьби з ним», і в 1938 р. успішно захистив її у Харківському університеті. А вже через 6 років патріарх української і радянської вірусології Віталій Леонідович Рижков, з яким у Семена Московця, судячи з його листування, склалися добрі стосунки, написав позитивний відгук на докторську дисертацію «Вірусні захворювання бавовнику». Однак захистив її Семен Микитович лише 1949 року в Тбіліському сільськогосподарському інституті, здобувши ступінь доктора сільськогосподарських наук і звання професора.

Слід зазначити, що працювати у воєнні часи в прикладному Інституті бавовництва (перейменованому згодом на Азербайджанський науково-дослідний інститут землеробства (АзНДІЗ)) навіть у ранзі керівника сектору і завідувача відділу було нелегко. Крім наукової роботи С.М. Московець постійно виїжджав у відрядження в колгоспи і радгоспи, мав опікуватися належним виконанням державних за-

С.М. Московець — завідувач відділу фітопатології Азербайджанського науково-дослідного інституту землеробства (м. Кіровабад). Фото близько 1944 р.

вдань з отримання високих урожаїв бавовнику. Можна лише дивуватися міцності природи і цілеспрямованості вченого, який титанічними зусиллями не лише тягнув свого організаційного плуга, а й глибоко орав ниву фітопатологічної науки.

Гортаючи архівні матеріали, можна дійти висновку, що стосунки Семена Микитовича з керівництвом АЗНДІЗ були досить напруженими. Наприклад, у 1944–1946 рр., у період підготовки до захисту докторської дисертації, він перебував у відражденні в Києві і водночас працював в Інституті ботаніки АН УРСР на посаді старшого наукового співробітника. В архіві є свідчення про неодноразові виклики С.М. Московця до прокуратури м. Києва, а також зберігається виправдувальний вирок Кіровабадського суду з приводу начебто «порушення трудового законодавства (прогулу)».

Лише надзвичайна любов до наукової праці та непоборне бажання повернутися до рідної України надавали йому сили протягом майже 20 років боротися з підступами тоталітарного режиму і при цьому залишатися люблячим чоловіком, турботливим батьком і чуйною до чужих бід людиною. Успішне завершення двох

різних за напрямом дисертацій увінчалось написанням двох монографій та численних наукових статей. А розроблені С.М. Московцем практичні рекомендації і сьогодні ще застосовують при вирощуванні бавовнику в Азербайджані та країнах Центральної Азії.

Херсонський період. Довготривала тяжба з керівництвом АЗНДІЗ і тодішнім Наркомземом СРСР закінчилася бойовою нічиєю. С.М. Московець покинув Азербайджан, але осів не в Києві, де проживала його родина з прикутою до ліжка старшою дочкою та хворою дружиною, а в Херсоні, перейшовши на роботу на Українську дослідну станцію бавовництва, реорганізовану невдовзі у Науково-дослідний інститут зрошуваного землеробства (НДІЗЗ). Тут на посадах завідувача відділу фітопатології та заступника директора з наукової роботи він продовжив дослідження вірусних, грибних та бактеріальних захворювань бавовнику, який, у супереччя принципам раціонального землеробства, за вказівкою директивних органів став чи не основною технічною культурою зрошуваного землеробства на Півдні України.

У працях С.М. Московця в цей період, крім вивчення хвороб бавовнику, дедалі помітніше

місце посідають дослідження вірусних хвороб картоплі, які він розпочав ще в Азербайджані. У рідній Україні ці дослідження мали особливе значення з огляду на відомий феномен вирождення картоплі, що, як виявилось потім, має вірусну етіологію. Крім того, С.М. Московець у ці роки досліджує хвороби буряків, томатів, особливо зі стовбурною симптоматикою, спричиненою новим класом внутрішньоклітинних паразитів — фітоплазмами.

Характерною ознакою наукової роботи Семена Микитовича херсонського періоду була її різноплановість. Поряд з науковими дослідженнями учений проводить велику науково-організаційну роботу, займається популяризацією науки, поширенням агробіологічних і сільськогосподарських знань серед студентів, агрономів та інших працівників сільського господарства Херсонщини, очолює Херсонське відділення Українського науково-технічного товариства «Знання».

Другий київський період. Прагнення С.М. Московця повернутися до Києва для плідної роботи і нормального життя здійснилося лише в 1960 р., коли його запросив на роботу тодішній директор Інституту мікробіології ім. Д.К. Заболотного академік Віктор Григорович Дроботько.

Маючи давню мрію — розгорнути в Інституті вірусологічні дослідження, В.Г. Дроботько вже встиг до того часу дещо зробити в цьому напрямі. Він домігся того, що в 1954 р. при відділі бактеріозів рослин було організовано наукову групу вірусологів у складі трьох учених — Б.П. Мацулевича, В.О. Горюшина та А.А. Скофенка, завдання яких полягало у вивченні етіології вірусних хвороб рослин та патологічних змін, що індукують віруси на мікро- і макроскопічному рівнях. А рік потому В.Г. Дроботько взяв до аспірантури учасника Другої світової війни, свого земляка-запорожця А.Д. Бобиря і «приставив» до нього лаборанта П.Ф. Баратову, оскільки аспірант був інвалідом 1-ї групи після тяжкого поранення на фронті. Позаяк сам науковий керівник не вважав себе фахівцем з вірусології, вчена рада Інституту за його поданням визнала за необхідне

призначити відомого московського вірусолога К.С. Сухова консультантом з вірусологічної теми дисертації Андрія Дем'яновича Бобира.

До складу цієї вірусологічної групи і запросили професора С.М. Московця, який мав узяти на себе організацію в Інституті широкомасштабних вірусологічних досліджень. Семен Микитович був тоді вже досить відомим вірусологом-фітопатологом, мав неабиякий досвід наукової та науково-організаційної роботи, і його відразу призначили керівником новоствореного відділу вірусології, а через рік — заступником директора з наукової роботи. У 1962 р. С.М. Московець змінив Віктора Григоровича Дроботька на посту директора Інституту мікробіології, оскільки останній досяг критичного для директорства віку (77 років) і перейшов працювати у відділ патогенних мікроорганізмів як його керівник, а згодом як науковий консультант.

На новій роботі С.М. Московець проявив себе досить ерудованою і комунікабельною людиною, хорошим фахівцем, керівником і адміністратором. Пізніше він організував ще 4 вірусологічні відділи, які разом з його відділом, перейменованим на відділ вірусів рослин, становили сектор вірусології, а відтак, у 1963 р. наукова установа здобула нову назву — Інститут мікробіології і вірусології ім. Д.К. Заболотного АН УРСР. У 1968 р. сектор вірусології було виділено в окрему структурну одиницю Академії — Сектор молекулярної біології і генетики, який розмістився у новій будівлі на вул. Академіка Заболотного, 150, згодом на його базі було створено новий академічний інститут з такою самою назвою.

Отже, Семен Микитович Московець став гідним спадкоємцем справи В.Г. Дроботька. З великим ентузіазмом і наполегливістю він успішно втілював у життя все те, про що мріяв, але не встиг зробити Віктор Григорович. А мріяв В.Г. Дроботько про створення не лише відділу вірусології з трьома лабораторіями (загальної вірусології, вірусів рослин та вірусів людини і тварин), а й інших відділів, зокрема мікробіології вод, земних надр і повітря, технічної мікробіології, харчових бродильних процесів,

С.М. Московець — директор Інституту мікробіології і вірусології ім. Д.К. Заболотного АН УРСР. Київ, 1970 р.

дріжджових організмів, протистології, органічного синтезу та аналізу, антибіотиків. Однак можливості людини обмежені її біологічними ресурсами, фінансами і невблаганним плином часу. С.М. Московцю все ж вдалося створити сектор технічної мікробіології під керівництвом члена-кореспондента НАН України Є.І. Кваснікова з відділами промислових мікроорганізмів, технології процесів біосинтезу, хімії сировини для біосинтезу, біології газокиснювальних мікроорганізмів.

І В.Г. Дроботько, і С.М. Московець виявилися гідними продовжувачами справи свого попередника, видатного мікробіолога і епідеміолога, п'ятого президента Академії наук України Данила Кириловича Заболотного, життя якого було б набагато довшим і значно більш плідним, якби не його передчасна і таємнича «втеча» у вічність. Геній Д.К. Заболотного і його наступників дав їм змогу спрогнозувати розвиток нових напрямів у мікробіології і вірусології та зробити все можливе, щоб забезпечити організацію відповідних структур в Академії для концентрації і реалізації наукової думки.

Я не зупинятимуся в цій статті на характеристиці наукової та організаційної роботи С.М. Московця у другий київський період його життя, оскільки її детально висвітлено в роботі його учня і сучасника, покійного нині

В.Г. Краєва*. Скажу лише, що під керівництвом члена-кореспондента АН УРСР С.М. Московця було створено, по суті, наукову школу фітовірусології, представники якої широко розгорнули вірусологічні дослідження не тільки в Інституті, а й, зокрема, в Національному університеті біоресурсів і природокористування України, Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Українському науково-дослідному інституті садівництва та низці інших установ науково-практичного спрямування.

Передбачення В.Г. Дроботька про організацію в Україні вірусологічних досліджень у рослинництві перевершили навіть його найсміливіші задуми. Адже в Інституті мікробіології і вірусології було підготовлено велику кількість висококваліфікованих фахівців у цій галузі, які зробили вагомий внесок у вірусологічні дослідження, важливі як для теорії, так і практики фітовірусології.

Слід зазначити, що лише у відділі вірусів рослин під керівництвом С.М. Московця в 1960–1971 рр. було підготовлено більш як 20 кандидатів і докторів наук. Він готував спеці-

* Краєва В.Г. Роль Семена Микитовича Московця в становленні і розвитку фітовірусології в Інституті мікробіології і вірусології НАН України (1960–1971 рр.). *Мікробіол журн.* 2003. Т. 65, № 1–2. С. 59–69.

алістів-фітовірусологів не лише для України, а й для Узбекистану, Молдови, Іраку, Єгипту. Було розгорнуто масштабні дослідження вірусних хвороб та їхніх збудників для важливих сільськогосподарських культур — пшениці, картоплі, томатів, зернобобових культур, цукрових буряків, огірків, хмелю, плодкових рослин тощо; розширено пошук антивірусних препаратів; започатковано дослідження вірусів, мікроскопічних грибів та водоростей; розпочато розроблення технологій отримання безвірусного посадкового матеріалу картоплі агротехнічними методами з обробкою бульб стимуляторами росту, вирощування посадкового матеріалу у високогірних регіонах Карпат та оздоровлення рослин методом культури верхівкових меристем.

Процес підготовки спеціалістів вищої кваліфікації з вірусології продовжився і після того, як Семен Микитович, натхненник і керівник вірусологічних досліджень в Інституті, відійшов у вічність. Вірусологічні відділи і кафедри в наступні роки підготували понад 50 кандидатів і докторів наук, які задовільнили потребу у фахівцях з вірусології та вивели українську науку на світовий рівень.

Плідність і значення другого київського періоду діяльності С.М. Московця, мабуть, краще за мене можуть оцінити безпосередні учасники розвитку цього напрямку. Я ж дозволю собі лише відзначити неабияку пристрасть Семена Микитовича до проблем вірусостійкості та імунітету рослин. Науковий досвід з роками виплекав у ньому глибоке переконання в тому, що лише у площині використання стійких до вірусів форм рослин лежить найбільш раціональне, а іноді й радикальне вирішення проблеми захисту сільськогосподарських культур від вірусних хвороб.

Завзятість і щире прагнення Семена Микитовича розвивати дослідження в галузі вірусної фітоімунології спонукали багатьох моїх колег усе своє свідоме наукове життя присвятити цьому напрямку. А на мене особисто величезне враження справила незабутня зустріч у Кишиневі в 1965 р. на черговій Всесоюзній конференції з імунітету рослин, де крім С.М. Мос-

ковця були присутні й інші «кити» фітопатології — В.М. Жуковський, В.Ф. Терновський, Б.А. Рубін, М.Ф. Дунін, Ю.Т. Дьяков та ін.

Насамкінець хотів би привернути увагу до деяких характерних рис особистості С.М. Московця, які, на моє глибоке переконання, наклали певний відбиток на світогляд, коло наукових інтересів і, врешті-решт, на результативність життя цієї непересічної людини, вченого, організатора науки і, не побоюся деякої пафосності, втім, доречної в ювілейній статті, — славного сина українського народу.

Після ретельного вивчення біографічних матеріалів та архівних документів з великою часткою впевненості можу стверджувати, що на формування світогляду й інтересів С.М. Московця неабиякий вплив справили не лише об'єктивні, суспільно-політичні чинники часу, в якому він жив, а й його особистісні етнопсихологічні риси. Незважаючи на всі складнощі і негаразди, Семен Микитович був великим життєлюбом, свідомим і діяльним громадянином своєї нездоволеної Батьківщини. У численних публікаціях і виступах відомих учених на ювілейних зібраннях, присвячених С.М. Московцю, неодмінно відзначалися такі якості, як багатогранність його постаті, професійна добросовісність, наукова інтуїція і життєва мудрість цієї людини.

Мене особисто завжди вражала його простота у спілкуванні з людьми, глибока повага до співрозмовників (у тому числі опонентів) незалежно від їхнього соціального статусу і, особливо, його «джокондівська» посмішка, яка випромінювала добро і водночас незбагненну загадковість внутрішнього світу цієї непересічної людини. Залишається лише пошкодувати, що С.М. Московця наразі немає серед нас. Перекоаний, що на всі запитання, які поставали під час дослідження його життя, в нашій нинішній «сім'ї вольній, новій» він дав би щире, відверте і вичерпне відповідь. Але час сильніший за нас...

Як дарунок у дні 120-річчя С.М. Московця хотів би завершити цей нарис віршем, написаним мною до його 100-літнього ювілею, але досі так і не опублікованим.

СИВИЙ ОРІЙ

Твоє коріння проросло з підмурків —
З обагнених кровикою полів,
Де Дорошенко бив зухвалих турків
І гнав Махно московських біляків.

У серці юнім ріс лункий супротив
Імперській силі, що душила нас,
Тобі сам Бог дорогу напроочив
В козацький стан до Нестора Махна.

Звитяжний дух сміливих запорожців
Проніс ти гідно через все життя
До тих часів, коли в останнім році
Нараз скорботно канув в небуття.

Ти тяг свій плуг на науковій ниві,
Як орій сивий, глибоко орав —
В землі сухій, незрошеній, примхливій
Зростив немало соковитих трав.

Твої старунки вклялись в буйні сходи —
Когорту учнів, котрих ти любив.
Ти одноступців з нашого народу
У кіш незборний на літа зглобив.

Ти мав велике, чуйне, щире серце,
Проникливий, несхитний, світлий ум;
Як отаман, тарпана вів у герці,
Бо не впадав у вимушений сум.

Любив Україну, українську пісню,
Ділив із нами свята, хліб і сіль.
Твоя привітна батьківська усмішка
Нам тамувала найгостріший біль.

Твоє ім'я — в скрижалях полум'яних,
В ряду найкращих дочок і синів...
В краю святім — від Дону і до Сяну —
Лунає вам наш величальний спів!

Олекса Удайко
16.01.2000

Oleksiy G. Kovalenko

Zabolotny Institute of Microbiology and Virology
of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

LIFE AND WORK OF S.M. MOSKOVETS:
A REFLECTION OF THE SOUL AND TIME

To the 120th anniversary of birth

This year marks the 120th anniversary of the famous Ukrainian phytopathologist, agrobiologist, who made a significant contribution to the fight against plant diseases, director of the Institute of Microbiology and Virology of the AS of UkrSSR (1962-1971), Doctor of Agricultural Sciences (1950), Professor (1950), Corresponding Member of AS of UkrSSR (1967) Semyon Moskovets.